

STARKAD OG EGIL SKALLAGRIMSSON SOM ODINSHELTE

Af Jens Kristian Lindhart Boll

Få skikkelser i den oldnordiske litteratur har i den grad vakt eftertidens interesse som kæmpen Starkad og storbonden Egil Skallagrímsson. Forklaringen skal uden tvivl søges deri, at netop disse to på fundamental vis adskiller sig fra den almindelige norrøne helt: Den typiske nordiske helt har store åndelige og legemlige kræfter, smukt udseende og legemliggør alle dyder, men dør i en ung alder. Forskerne mener at finde prototypen for denne heltetype i Balder og kalder derfor sådanne helte »Odinshelte«. Starkad og Egil har begge store evner, men er behæftet med voldsomme etiske mangler, har udseendet imod sig og oplever en høj, men uønsket alderdom med totalt fysisk forfald.

I denne artikel er det hensigten at diskutere, hvordan Starkad og Egil kan opfattes som repræsentanter for en oftest overset type Odinshelt, nemlig den type, der udtrykker Odins »negative« eller »mørke« aspekt. Først vil jeg kort referere til hovedpunkterne inden for den forskningshistorie, der er vokset op omkring disse skikkelser; dernæst følger en nærlæsning af de tekster, hvor de optræder; herefter undersøges, om der er nogen fast struktur i de handlinger, som adskiller dem fra »normale« helte. Til slut efterprøves, om og hvordan Starkad og Egil kan indpasses i det mønster, som Georges Dumézil opstiller for de indoeuropæiske mytologier og samfund i artiklen »La préhistoire des flamines majeurs« fra 1938.

1. Teksterne

Inden vi begynder denne undersøgelse, må det afgøres, hvorvidt det er forsvarligt at sammenligne to skikkelser, hvoraf den ene, Starkad, formodentlig hører hjemme i sen folkevandringstid, mens den anden, Egil, kan tidsfæstes til det 10. århundredes Island? Er de repræsen-

Starkad og Egil Skallagrímsson som odinshelte

tanter for en særlig type, eller blot udslag af trangen til at skabe en utraditionel skikkelse? Disse spørgsmål vil vi besvare ved at vende os til de tekster, hvor Egil og Starkad optræder.

Hovedkilden til begges livshistorie er en række digte, der med større eller mindre ret tilskrives dem og derfor danner ryggrad i beretningerne om deres levnedsløb.

De mest udførlige beretninger om Starkad findes i Saxos *Gesta Danorum*,¹ hvor han næst efter bisp Absalon er den skikkelse, der får mest omtale. Her fortælles om Starkads liv fra han træder i kong Frodes tjeneste, til han dør. Starkads tidligste ungdom beskrives i *Gautreks Saga*,² mens hans farfar Starkadr Aludrengr gør verden usikker i *Heidreks Saga*.³ Egil Skallagrímsson dominerer anden halvdel af *Egils Saga*⁴ og fremholdes som lysende eksempel for sine lidt for fredsommelige efterkommere i *Gunløgs Saga*⁵ og *Laxdæla Saga*.⁶ Sideløbende med de litterære overleveringer eksisterede også en mundtlig overlevering, idet Lund Domkirke skal have vist en af Starkads tænder frem for besøgende, mens Egil endnu på Snorre Sturlusons tid kunne optræde i drømme og berømme sine egne evner til at øge sin rigdom ved magtanvendelse. Der er et sådant enhedspræg over de ovennævnte kilder, at det er rimeligt at antage, at der har eksisteret en levende overlevering om såvel Egil som Starkad, en overlevering, som Saxo og forfatteren til *Egils Saga* har været nødt til at respektere, men alligevel har formået at fortolke således, at deres beretninger blev kommentarer til samtidens politiske og kulturelle forhold. Således er Starkad hos Saxo på samme tid centralkongemagtens trofaste støtte og den utrættelige forsvarer af gammel nordisk skik mod tysk-europæisk hofkultur, mens Egil i sin saga står som om ikke de frie bønders så de frie storbønders repræsentant over for en ekspanderende norsk kongemagt.

2. Forskningshistorien

Starkad-skikkelsen har længe inspireret digterne, der gerne gør ham til prototypen på en helt, men samtidig har problemer med det faktum, at han krænker heltens troskabsed på det groveste ved to gange personligt at myrde den konge, han er i tjeneste hos. Fram lader

Starkad sone kongemord ved i digtet *Stærkodder*⁷ at skaffe de skatte, der i rationalismens ånd symboliserer handel, militærmagt og visdom. Oehlenschlägers Starkad er i skuespillet *Stærkodder*⁸ på samme tid en slagfærdig kæmpe med lune og en tragisk helt i romantikens ånd, da hans lange liv netop er straffen for kongemord, som dog tilsidst sones, så han kommer til Valhal. I vore dage har Orla Klausen genoplivet Starkad til nye bedrifter i tegneserien *Skjoldungerne*,⁹ hvor han er blevet en halvpsykopatisk mordmaskine med en vis barsk sans for humor.

Forskningshistorisk er standardværket om Starkad Axel Orlis *Danske Heltesagn* 1-2,¹⁰ der minutøst gennemgår alle litteraturens henvisninger til Starkad og de kvad, der tillægges ham. Orlík sporer Starkads prototype til den anonyme kriger i »Beowulfkvadet«, der effektivt hindrer den påtænkte forsoning mellem daner og hadbarder ved i kvad at minde værterne om deres pligt til at hævne faldne frænder på gæsterne, hvorefter den store kamp bryder løs i gildesalen.

Georges Dumézil har gentagne gange arbejdet med Starkad-skikkelsen. I *Mythes et dieux des Germains* placeres Starkad som en proletarisk Thorshelt over for de aristokratiske og elegante Odinshelte. Mange forskere har protesteret kraftigt mod denne forståelse, som Dumézil siden har revideret. I *Destiny of the Warrior*¹¹ analyserer Dumézil Starkad-overleveringerne og finder, de er bygget op over tre kapitalforbrydelser: Mordet på kong Vikar, flugten fra slagmarken efter kong Ragnalds fald og slutteligt mordet på kong Ole. Fællesnævner for disse synder er, at Starkad svigter sin troskabspligt som de tre kongers hirdmand og fortrolige. Dumézil påpeger, at der er indoeuropæisk tradition for, at selv de største helte udviser sådanne moralske svigt og tildeler derfor Starkad-skikkelsen en høj alder. Motivet følges op i *Stakes of the Warrior*,¹² hvor Dumézil nærlæser Starkad-beretningerne og finder, at hans overtrædelser skyldes forholdet til guderne, hvor Odin hjælper ham, mens Thor er hans fjende: Den ene tvinger ham til forbrydelser, mens den anden vil skaffe ham hæder og ære. Også her kan Dumézil henvise til indoeuropæiske paralleller, hvor gudernes uoverensstemmelser får ellers forbil-

Starkad og Egil Skallagrimssonsom odinshelte

ledlige helte til groft at forsynde sig mod deres almindelige etos. Det er dog spørgsmålet, om Dumézil ikke kunne have tolket kilderne mere indgående ind i deres nordiske kontekst.

Forskningshistorien omkring Egils Saga er præget af den løbende strid mellem friprosa- og bogprosateorien, der begge søger at bevise rigtigheden af deres teser ud fra Egils Saga. Således hævder friprosa-folkene, at sagaens høje kvalitet skyldes utalte generationer af fortællere, mens bogprosa-folkene mener, at kvaliteten skyldes en bevidst forfatter, der er identisk med den islandske høvding, forfatter og politiker Snorri Sturluson (1179-1241). Friprosasynspunktet udtrykkes klart af Finnur Jonsson,¹³ der betragter sagaen som en førstehånds historisk og strengt objektiv kilde. Allerede i 1904 gør Bjørn Olsén¹⁴ dog opmærksom på et besynderligt sammenfald mellem de landområder, som sagaen tildeler Skallagrim-slægten, og det domæne, som Snorri Sturluson bragte ind under sin kontrol, bl.a. med henvisning til sit slægtskab med Skallagrim-ætten.

1909 påviser Walter Vogt,¹⁵ at handlingsgangen i store dele af Egils Saga er opbygget af en bevidst forfatterpersonlighed, der digter ud fra en overlevering, som sætter sine spor i teksten. Samme år angriber Bley¹⁶ sagaens historiske karakter, men prøver derudover at finde frem til den historiske Egil Skallagrimsson, der skulle have været svoren tilhænger af den Erik Blodøkse, der er hans dødsfjende i sagaen! Bley påpeger lakuner i sagaens tekst, men går for vidt og udløser Finnur Jonssons raseri, mens Vogt forbliver mere upågtet.

I 1927 griber friprosatilhænger Per Wieselgren¹⁷ om nældens rod og søger at påvise, hvordan så lang en tekst som Egils Saga kunne bevares mundtligt i ordret form, idet han simpelthen omsætter den til stavrim! En indsats, der forbliver upågtet i den lærde verden.

I lyset af den nye viden inden for psykiatrien søger Hallvard Lie¹⁸ i 1946 at tolke sagaen og forklarer, at Egils rejse til sin dødsfjende i York var et udslag af Egils hang til forfølgelsesvanvid, der her slog ud i en angstpsykose, der tvang ham til at opsøge det, han frygtede mest. Lie ser sagaen som en pålidelig beskrivelse af den historiske Egils psykologi, men det kan dog også tænkes, at denne psykologi er en forfatters værk.

Johannes V. Jensen¹⁹ opfatter sagaen som historisk kilde og fortolker Skallagrímslægten som resultatet af en biologisk krydsning mellem indoeuropæere og en forhistorisk menneskerace i Norge.

Bjarni Einarsson søger i afhandlingen *Litterære forudsætninger for Egils Saga*²⁰ at bevise, at sagaen udelukkende er stykket sammen af litterært kendte og nedskrevne værker, bl.a. ridderromaner, i Snorri Sturlusons samtid.

I de sidste år har man sågar tekstbehandlet Egils Saga på computer og konstateret et sådant sprogligt sammenfald mellem sagaen og værker, der henføres til Snorri Sturluson, at der må være tale om fælles forfatter.

Det er svært at afgøre, om friprosa eller bogprosatilhængerne har ret, da sagaens litterære eller ikke-litterære karakter ikke nødvendigvis udelukker eksistensen af en historisk Egil. Personligt vil jeg sympatisere med Halldor Laxness,²¹ der hævder, at Egils berømteste digt, *Sønnetabet*, er digtet i kristen tid længe efter Egils død, men samtidig holder et vågent øje med terrænet i den egn, hvor sagaen lader Egil skjule sine skatte.

3. Fællestræk mellem Starkad og Egil

Den tanke, at Starkad og Egil tilhører den samme heltetype, støttes kraftigt af, at der er mange lighedspunkter mellem deres livsløb, såvel i positiv som i negativ henseende.

Familiemæssigt har Starkad og Egil kraftige forbindelser til jætter og trolde. Det er et usædvanligt træk, da sagaernes helte oftest tilhører det ordnede »kosmos« og netop forsvarer kosmos mod det »kaos«, som jætter og trolde repræsenterer. Starkads farfar, Starkadr Aludrengr, er en ottearmet kæmpe, der truer skellet mellem kosmos og kaos ved sine forsøg på at besvangre menneskevinder. Hans første offer dræber sig selv, mens hans næste hustru bliver mor til Storverk. Den ottearmede kæmpe dræbes siden af Thor, der er kosmosverdenens stærkeste beskytter. Storverk fortsætter sin fars fremgangsmåde, indtil han dræbes af utilfredse og ufrivillige svogre. Starkad skal selv have haft et jætteeagtigt udseende, og Saxo hævder, dog med skepsis, at han som barn var ottearmet, indtil Thor ryk-

Starkad og Egil Skallagrimssonsom odinshelte

kede de overskydende arme af.²²

Mens Starkad har tydelig forbindelse til jætteverdenen, er Egils baggrund mere dobbelttydig, da hans slægt er spaltet i en »lys« side, der repræsenterer den almindelige heltetype, og en »mørk« side, der ikke hører til i menneskenes verden. Den mørke side er knyttet til ulven, som i oldnordisk litteratur er kaosverdenens farligste repræsentant og derfor udmærker sig ved total asocial opførsel og overdreven blodtørst.²³ Det er betegnende for Egils Saga, at den mørke side er den mest livskraftige, mens den lyse side rammes af tidlig død. Egils farfar Kveldulf regner Hallbjorn Halltroll, der er af trolde-slægt, til sin æt, og ulvens kaosegenskaber sætter sig så kraftigt igennem, at farfaderen mistænkes for at være ulv om natten og derfor får navnet Kveldulf. Han er enspænder, ignorerer det omgivende samfund og er yderst blodtørstig. I høj alder dør han af overanstrengelse efter i bersærkerangang at have udryddet det meste af en skibsbesætning. Ejheller døden kan standse hans aktivitet, for da hans kiste sænkes i havet, flyder den til Island langt hurtigere end sønnens skibe formår at sejle.

Egils far Skallagrim har arvet et troldeagtigt udseende og en troldeagtig omgangskreds.²⁴ Han ældes tidligt, men har store evner og opnår en høj alder. Hans evner for det overnaturlige understreges, da han ene mand ved nattetid dykker til havbunden og udsøger sig og bjærger en passende sten til ambolt. Skallagrim har arvet dispositionen for bersærkerangang og ulveagtig blodtørst og mangel på hensyn mod sine nærmeste: Under et boldspil går han bersærk og er på nippet til at dræbe Egil, da hans opmærksomhed vendes mod et andet offer. Socialt set er han udpræget enspænder.

Starkad og Egil har ikke alene forfædre, der peger mod jætteverdenen, men har også selv overtaget jættestræk. Begge tilhører den tidligt udviklede heltetype, da Starkad har skæg og fuld mandsstyrke som tolvårig, mens Egil kan digte som treårig (og være ustyrlig, når han er fuld) og dræbe som seksårig. Begge ligner tidligt gamle mænd, men har overmenneskelige kræfter. De overmenneskelige dimensioner forstærkes ved, at de opdrages af fosterforældre med overmenneskelige evner: Starkads fosterfar Grani er Odin i forklædning,

mens Egils amme Thorgerd er usædvanlig stærk og troldkyndig.

Starkad og Egil er som helte i besiddelse af vældige fysiske og psykiske kræfter: De besejrer langt overlegne fjender, udholder utrolige strabadser og besynger gerne og ofte egne bedrifter. Udholdenheden antager dog dimensioner, der snarere skyldes de jættestædte forfædre end en helts normale hårdførhed: Mens alle andre søger ly, tilbringer Starkad en snestorm på åben mark, hvor han lægger overtøjet og fordriver tiden med at pille sine lopper. Egil rejser gennem Värmland under en snestorm, der tvinger alle andre tilbage.²⁵

Starkads og Egils voldsomme kampfærdighed er behæftet med overdreven blodtørst, der ikke alene overskrider skellet mellem mennesker og dyr, men også sætter de personer, de ifølge tidens konventioner ikke må lægge hånd på, i overhængende livsfare.

Starkad er en stor bryder, men ifølge Saxo afgør han engang en brydekamp ved at hugge modstanderen ned med sit sværd. Da han skal hjælpe Helge i kampen mod Angantyr og dennes 11 brødre, lader han Helge sove, går selv ud til kamp og udsletter alle 12 fjender. Derefter vil han dræbe Helge og falder først til ro, da denne hugger sit sværd i hovedet på ham. Saxo forklarer, at Starkad mistænkte Helge for manglende mod, men episoden minder i betænkelig grad om en bersærkerang, der ikke vil høre op efter kampen.

Tre gange forsynder Starkad sig afgørende mod den oldnordiske tankeverdens moralbegreber ved at svigte sin overherre: Han medvirker aktivt til, at den skinofring, som kong Vikar skal gennemgå, bliver blodig alvor. Da kong Ragnald falder i kamp, flygter Starkad i stedet for at hævne ham. Endeligt dræber han mod betaling sin ven og overherre kong Ole. Saxo, der ikke kan affinde sig med, at den helt, der er indbegrebet af krigerære og loyalitet i *Gesta Danorum*, svigter så fundamentalt, forklarer dels, at Gud selv ville vise Starkad, at han var undergivet de samme betingelser som andre dødelige, dels at Odin havde lovet Starkad et ekstra liv for hver ugerning, han begik.²⁶ Heroverfor hævder *Gautreks Saga*,²⁷ at Thor havde pålagt Starkad de tre forbrydelser som en forbandelse.

Den centrale begivenhed i Starkads liv er scenen, hvor han opflam-

Starkad og Egil Skallagrimssonsom odinshelte

mer den sløve og nydelsessyge kong Ingjald til at hævne sin far ved at dræbe sine intrigante svogre under selve gildet. Saxo hævder, at Starkad handler ud fra de ædleste motiver og frelser konge og folk fra et ydmygende fremmedherredømme. Alligevel er situationen efter oldnordisk tankegang moralsk betænkelig: De mennesker, som Ingjald dræber, er både hans slægtninge og hans gæster, ligesom de burde være beskyttede af den fred, der i hvert fald teoretisk rådede under gilder. (Sædvanligvis mener Saxo da også, at det er højst forkasteligt at forgribe sig på gæster og/eller vært under en fest). Konkluderende må man sige, at Starkad fremstår som en skikkelse, hvis overdrevne og forkert placerede blodtørst fremmer kaos på bekostning af kosmos.

Egil Skallagrimsson viser også overdreven blodtørst, når slægtens ulveagtige og jætteeagtige natur sætter sig igennem. Motivet træder frem to gange i sagaen: I første tilfælde bruges det til at motivere en handling, der næppe falder ind under heltemæssig opførsel, drabet på kong Eriks søn Rognvald; i det andet tilfælde, kampen mod krigeren og troldmanden Atli, forklares den ulveagtige adfærd rationelt. Drabet på Rognvald følger umiddelbart efter, at sagaen har pointeret, i øvrigt for den eneste gang, at Egil er, om ikke i bersærkergang så dog på nippet til at gå bersærk.²⁸ De fleste fortolkere tager kraftigt afstand fra dette drab, der ganske vist gør Egils nævn større, men næppe kan kaldes ærefuldt, så her bruges bersærkergangen sandsynligvis som en form for undskyldning. I den anden episode, tvekampen mod Atli, afgør Egil kampen ved at bide Atlis strube over, hvorefter han med håndkraft knækker nakken på den okse, der skal ofres efter kampen. Strubebid er den angrebsmetode, man tilskrev ulven, og den højst utraditionelle ofring med håndkraft minder kraftigt om et bersærkerraseri, der ikke har raset ud, hvorfor Egil her overskrider grænsen mellem menneskeligt og dyrisk og derved mellem kosmos og kaos. Sagaen motiverer hans handlemåde med, at den trolddomskyndige Atli havde svækket Egils våben med magi, hvilket tvang Egil til at gribe til utraditionelle kampmetoder.²⁹

Egil kan lige som Starkad gribes af raseri, der gør ham farlig for

dem, han skal hjælpe. Mest kendt er episoden efter broderens død ved Vinheidr. I sorg skærer Egil så frygtindgydende grimasser, at kongen skyndsomt skænker ham kostbare gaver og dermed afværger et nyt anfald af bersærkergang.

Egil forstyrrer ligesom Starkad effektivt fester ved at skade en tilstedeværende, i dette tilfælde værten, og bryde festens kosmos med kaos-vold. I begge disse episoder har værten dog først med ufine midler søgt at ydmyge Egil, der gennemskuer ham og tager en grim hævn: Da Egil er gæst ved Atley-Bards diseblot, hugger han værten ned og afbryder ikke alene festen, men også den religiøse ceremoni, som diseblot er. Sagaen hævder, at Atley-Bard først søger at få Egil til at trække det korteste strå under en drikkekamp og siden prøver at forgive sin gæst. Dog mener Hallvard Lie og flere andre fortolkere, at giftmotivet snarere er Egils eller forfatterens efterrationalisering end en loyal beskrivelse af situationen. Scenen gentages under Egils Värmlandsrejse, hvor en vært mere direkte søger at vinde drikkekampen med ufine midler. Egil hævder sig dog og hævner sig ved først at brække sig ud over værten og siden lemlæste ham eftertrykkeligt.

Spørgsmålet om, hvorvidt Starkad og Egil behersker trolddom, er betydningsfuldt for vurderingen af deres placering. I sagaernes verden betragtes trolddom med mistænksomhed og overlades derfor gerne til kvinderne. Hvis en mand befatter sig med trolddom, er det gyldig grund til fredløshed. Det er usikkert, om Starkad betjener sig af trolddom, men han ved, hvordan man afværger den, da han hindrer en trolddomskyndig modstander i at »døve« hans sværd ved at dække det med en hinde af skind. Måske er der trolddomstræk i Starkads tendens til at skælde sine fjender ud i sine kvad inden kampen, da kvadene bliver en slags trolddom, der svækker fjendens kraft inden kampen. Heroverfor er Egils evner inden for magien mere fremtrædende. Han bruger dem overvejende positivt: Hans runemagi afværger Atley-Bards giftmordsattentat, og han helbreder en syg pige ved at påvise og neutralisere en fummelfingret runemagers mislykkede magi. Flere fortolkere finder denne episode betydningsløs og hæmmende; Bley taler sågar om, at helten her reduceres til »Frauenarztz«. Alligevel er episoden vigtig, da den

Starkad og Egil Skallagrimssonsom odinshelte

viser, at Egil behersker såvel positiv som negativ magi. Højdepunktet i Egils kamp mod Erik Blodøkse indtræder, da Egil rejser nidstang mod kongen og udstøder de forbandelser, der driver kongen bort fra land og rige. Denne detalje er sandsynligvis en ironisk allusion til kongesagaerne, hvor de norske storbønder kommer uhjælpeligt til kort, når de vil bekæmpe Olav Tryggveson eller Olav den Hellige med trolddom, mens det her går lige modsat.

Som foreløbig sammenfatning kan siges, at Starkad og Egil markant adskiller sig fra samtidens normer for, hvordan en helt bør optræde: Såvel deres familie som deres udseende knytter dem til jætterne; de er overdrevent blodtørstige og derved lige farlige for venner og fjender; og de har anlæg for at forvandle kosmos til kaos gennem deres handlinger. Skal man forstå dem som andet end et forsøg på at opstille anti-helte, der samtidig med deres heltetegninger også skejer ud fra heltens regelsæt, må de ses i relation til den tredelingsmodel, som Dumézil har opstillet for den nordiske mytologi: hersker-, kriger- og frugtbarhedsfunktionen.

4. Starkad, Egil og Odin

Starkads og Egils forbindelser til frugtbarhedsfunktionen er yderst svage: Starkad forlader Uppsala af væmmelse over frugtbarhedskulten og er en yderst håndfast chaperone, da prinsesse Helga skal belæres om, at ægteskab og seksualitet må styres af høvdinge- og fyrsteklassens konventioner: Han hugger resolut bagen af hendes første frier, en guldsmed, hvis erotiske og økonomiske evner gør ham til repræsentant for frugtbarheds- og rigdomsfunktionen.³⁰ Endelig efterlader Starkad sig ingen efterkommere, ja når man undtager den førnævnte fosterdatter Helga, er der ingen kvinder i hans liv. Egils ægteskab med Asgerd kommer først i stand efter store vanskeligheder og afstedkommer endnu flere, ligesom begge yndlingssønner dør i en ung alder, mens forholdet til den overlevende søn er yderst anstrengt.

Ved første øjekast har Starkad og Egil store ligheder med andenfunktionens gud, krigeren og værneren Thor, da begge gerne udkæmper farlige kampe ene mod mange modstandere, foretager lange rejser østpå og ofte påtager sig beskytterens rolle, når uønskede

og hårdtslående friere, der repræsenterer kaosverdenen, skal afvises. Starkad dræber Angantyr og dennes 11 brødre for prins Helge, der næppe havde haft en jordisk chance mod så mange udfordrere; Egil påtager sig at møde den bersærk, Ljot, der havde udfordret Fridgeir i forventning om en let kamp, men i stedet mistede såvel benet som livet. Alligevel er der en række punkter, der adskiller Egil og Starkad fra andenfunktionen: mens Thor er menigmands populære beskytter, er Starkad direkte afskyet af almuen, mens Egil næppe heller har været synderligt populær. I hvert fald tager han kun del i Altinget, da han bruger sin magt til at fordrive en kværulerende mindre gårdmand, og da han påtænker at kaste sine skatte i grams for at udløse almindeligt slagsmål. Mens Thor i *Thrymskviden* har de største problemer med at forklæde sig og ustandseltigt falder ud af rollen, forklæder Starkad og Egil sig med held.³¹ Sammenligner man Starkad og Egil med Thor, forekommer en række ligheder, men der optræder så mange afvigelser, at de ikke problemløst kan indordnes under andenfunktionen.

Dumézil opdeler herskerfunktionen i to sfærer: herskerpræsten, der repræsenterer det kosmosopholdende og imponerende, og magikeren, der repræsenterer den lige så nødvendige, men kaotiske og numinøst-skrækkindjagende dimension af herskerfunktionen. Disse to funktioner samles i nordisk mytologi i Odins skikkelse, da han på samme tid er Valhals gudekonge og verdenshersker og den lumske og farlige dødsgud. Som dødsgud samler hans interesse sig om at samle så mange døde som muligt omkring sig, hvorfor han gerne anstifter krige eller svigter sine yndlinge i kritiske situationer for derigennem at øge dødeligheden. De træk, der adskiller Starkad og Egil fra andre helte, er alle træk, som de har fælles med Odin. Odin har forbindelse til jætteverdenen, da han har blandet blod med Loke og tit benytter sig af jætternes viden. Odins brug af magi spænder lige fra den trolddom, der sætter ham i stand til at udspørge de døde, til den sygdomsmagi, som sætter ham i stand til, forklædt som sygeplejerske, at besvangre kongedatteren Rind. Odin optræder generelt forklædt og under andet navn. Som krigs- og dødsgud er han en dobbelttydig og ustabil størrelse: han ødelægger Sigmund Vølsungs sværd, så Sig-

Starkad og Egil Skallagrimssonsom odinshelte

mund mister både sejren og livet. Forklædt som Harald Hildetands fortrolige rådgiver forråder han dennes militærhemmeligheder og dræber ham egenhændigt ved Brávalla. I digtet *Hakonarmál* udtaler hovedpersonen sin afgjorte utilfredshed med Odins måde at afgøre krigen på, og i *Lokesenna* beskylder Loke Odin for konsekvent at give sejr til de forkerte.

Starkad og Egil har andre egenskaber, der gør det sandsynligt, at de er knyttet til Odin: Odin er skjaldenes gud og optræder gerne i skikkelse af en gammel mand, ligesom de store skjalde Starkad og Egil tidligt ser gamle ud. De opnår begge en byrdefuld alderdom, hvor omverdenen efter deres mening ikke viser dem tilstrækkeligt hensyn, men begge er de i stand til at dræbe til det sidste. Sågar deres døds måde har forbindelse til Odin, da begge bruger deres skatte til at fremkalde drab, en tanke, der gerne lå bag Odins gaver til menneskene: Starkad bruger sit guld til at købe sin egen banemand, som han efter Saxos mening ville dræbe ved at lokke ham til at springe mellem hoved og krop efter at have halshugget Starkad. Bagtanken var, at Starkads faldende krop skulle knuse banemanden, så Starkad både blev sin egen hævner og begik et drab efter sin død! Egil ville sprede sit guld på Altinget i håb om at starte almindeligt slagsmål mellem de fremmødte. Da familien hindrer forehavendet, skjuler han guldet i jorden, hvilket ifølge mytologien var Odinsdyrkerens måde at sikre, at han fik sine skatte med til det næste liv.³²

5. Konklusion og perspektivering

Starkad og Egil har så mange lighedspunkter, at det synes berettiget at opfatte dem som bygget over samme grundtype. Denne grundtype ligner Odin i hans aspekt som magiker og numinøs skikkelse i en sådan grad, at der ikke kan være tale om tilfældigt sammentræf. Endelig er Starkad og Egil ikke de eneste repræsentanter for denne type, der er overleveret os. Kong Hading hos Saxo opfostres af den trolddomskyndige jættekvinde Hartgrepe, nyder Odins venskab og afslutter sin karriere ved at hænge sig offentligt. Det er også spørgsmålet, om ikke en del af de skjalde, man møder i sagalitteraturen, samtidig med at være kunstnere også udtrykker Odins

»mørke« eller farlige side. Lars-Henrik Jensen påviser således i artiklen »Lidenskab eller ægteskab«, ³³ at skjalden som type gerne står som en skikkelse, der ikke kan indgå i samfundet, men tværtimod volder og spreder kaos. På denne baggrund er det berettiget at antage, at der har eksisteret en heltetype, der kan kaldes »den negative Odinsheldt«, ligesom der har eksisteret en mere almindelig type, vi kender som »Odinshelten«. Den negative Odinsheldt har formodentlig skullet udtrykke Odins farlige, numinøse side, men har været svær at forstå, da man under indtryk af kristendommen så det gode og det onde som polære modsætninger og ikke som to sider af samme sag. Derfor er de fleste negative Odinsheldte nok endt i overleveringen som skurke og som heltenes modsætninger, hvorimod vi i Starkads og Egils tilfælde kan takke et par geniale forfattere for at netop disse skikkelser er bevaret, fordi forfatterne formåede at sætte dem ind i en sammenhæng, hvor de både fremstod i deres oprindelige skikkelse og sagde noget væsentligt om forhold i forfatternes egen samtid.

Noter

1. Saxo Grammaticus: *Saxonis Gesta Danorum* v. J. Olrik og H. Ræder, København 1931, herefter kaldt Saxo.
2. *Gautreks Saga and other Medieval Tales* v. Herman Palsson & Paul Edwards, New York 1968.
3. *Heidreks saga. Hervarar saga ok Heidreks konung* v. Jon Helgason, København 1924.
4. *Egils Saga Skallagrimssonar* v. Finnur Jonsson, København 1886, herefter kaldt Egils Saga.
5. *Gunløg Ormstunges Saga*, v. Knud Hjortø i *De islandske Sagaer*, København 1982.
6. *Laksdøla Saga* v. Thøger Larsen, sammesteds.
7. Christian Pram, *Stærkodder*, København 1785.
8. Adam Oehlenschläger, *Stærkodder* i *Oehlenschlägers Tragødier i eet Bind*, København 1853.
9. Orla Klausen & Per Sanderhage, *Skjoldunge-Sagaen* bd. 1, København 1983.

Starkad og Egil Skallagrimssonsom odinshelte

10. Axel Olrik, *Danske Heltesagn* bd. 1-2, København 1901.
11. Georges Dumézil, *Destiny of the Warrior*, 1970, er en revideret oversættelse af *Heur et malheur du guerrier*, Paris 1969.
12. Georges Dumézil, *Stakes of the Warrior*, er en revideret oversættelse af *Mythe et épopée II*, 1971.
13. Finnur Jonsson, »Realkommentar«, *Egils Saga*, Altnordische Saga-Bibliothek bd. 1, Halle 1892.
14. Björn M. Olsén, »Landnama og Egils Saga«, *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, København 1904.
15. Walter Heinrich Vogt, *Zur Komposition der Egils Saga Kap. I-LXVI*, Görlitz 1909.
16. A. Bley, *Eigla-Studien*, Gand 1909.
17. Per Wieselgren, *Författarskapet til Eigla*, Lund 1927.
18. Hallvard Lie, *Jorvikferden - et vendepunkt i Egil Skallagrimssons liv*, Oslo 1946.
19. Johannes V. Jensen, »Egils Saga«, (realkommentar), *De islandske Sagaer*, København 1982.
20. Bjarni Einarsson, *Litterære forudsætninger for Egils Saga*, Oslo 1971.
21. Halldor Laxness, *De islandske sagaer og andre essays*, København 1963.
22. Saxo udtrykker sine tvivl om sagnets ægthed med ordene »fabulosa autem et vulgaris opinio« (Saxo 151), hvad enten det skyldes, at han anser tanken om ottearmede mennesker for umulig, eller at han ikke mener, at en hedensk gud som Thor kunne eller ville gøre noget som helst godt.
23. Anne Holtmark, »On the werewolf motif in Egils Saga Skallagrimssonar«, *Scientica Islandica* 1, Reykjavik 1968.
24. Kongens portner tror snarere, at Skallagrim og hans mænd er jætter end mennesker: »En likari ero their thursum at vexti ok at syn, en menzkum monnum« (Egil 259-60).
25. Saxo 163 understreger, der er tale om et virkeligt uvejr: »ne contra sævientia grandinis tela indumentorum umbracula matuatus videretur«, mens Egils strabadser omtales i sagaens 71. kapitel.
26. Saxo 153: »Adeo illi consequente flagitio vitæ temporæ proroganda constituit«.
27. Gautreks saga lader Odin give Starkad 3 velsignelser, som Thor imidlertid behæfter med klausuler, der fordrejer den oprindelige hensigt i meget negativ retning.

28. Egil 206: »Egill var nú allreidr, suá at thá mátti ecki vid hann mæla«.
29. Egil 117: »Atli hinn skammi var madr ecki harr ok riduaxinn ok var ramr at afli«.
30. Preben Meulengracht Sørensen påviser i *Norrønt Nid*, Odense 1980, at hug i bagdelen svarer til kastraktion og er den kraftigst mulige udfordring af den såredes mandsære. Starkads hug er således en total afvisning af/hån mod frugtbarhedsfunktionen.
31. To gange ankommer Starkad til Lejre forklædt som tigger; Egil forklæder sig med held inden angrebet på Berg-Onund og siden, da han tager til Jorvik.
32. »Thess skyldi hann ok njóta, er hann sjalfr hafdi i jord grafit«, *Heimskringla* 38.
33. Lars-Henrik Jensen »Lidenskab eller ægteskab. Et tema i skjal-desagaerne, belyst ved to eksempler«, *Kritik* 41, København 1977.

Summary

Starkad and Egil Skallagrimsson as Odin-heroes. When reading old Norse epics, scholars have been astonished that the iron-age warrior Starkad and the Icelandic farmer Egil Skallagrimsson belong to the group of Norse heroes. The two of them constantly violate the ethics of the hero through ferociousness and greed. However, their behaviour might be understood if related to the dual aspects of the chief Norse god Odin: just as the ordinary heroes, called Odin-heroes, with the god Balder as the prototype, reflected the »light« side of Odin's aspects as ruler, warrior and sage, Starkad and Egil seem to reflect his »darker« aspects as sorcerer and the god of the slain. Such a relationship makes the behaviour of Starkad and Egil more understandable. The existence of Odin-heroes reflecting the sombre aspects of the god may even shed an interesting side-light on the bard as literary figure in Norse epics, where the bards often seem unable to adapt to ordinary life but instead often disrupt the harmony and cause sanguinary conflict by their actions.

Jens Kristian Lindhart Boll
Cand. mag.
Frydenlunds Allé 33, st.th.
8000 Århus V